

нефть, байгалийн хий зэрэг түүхий эдийг өөрийн ашиг сонирхолд нийцсэн үнээр импортлоно, худалдаа, эдийн засгийн ахөгжлийн загвараа хятадын бодлоготой нийцүүлэх өөрчлөх шаардлагатай зэрэг нэлээд “бяр амтагдсан”, “тулгах байр суурь”-тай байгааг хятадын эрдэмтдийн бүтээлээс харж болохоор байна.

ПАРЛАМЕНТЫН ЗАСАГЛАЛД ТУЛГАРЧ БУЙ СОРИЛТ

М. Эрдэнэбаяр-Аюулгүй байдал судлаач, доктор

Монгол Улсад парламентын засаглал улсын бүрэн эрхт байдал, тусгаар тогтнолыг бэхжүүлэхэд эерэг нөлөөлөл үзүүлж ирсэн боловч эдүгээ олон нийт түүнд зарим талаар үл итгэх хандлага илрэх болов. Нэг талаас парламентын засаглалыг хэрэгжүүлэгч гол институт, төр ба иргэнийг холбогч улс төрийн намын нэр хүнд ард иргэдийн дунд унасан, нөгөө талаас улс төрийн нам засаг төрийн “дээр гарсан”, парламентын шийдвэр нэрээр эрх баригч намын явцуу шийдвэр гарч хэрэгжих тохиолдол гарч байгаа явдал цаашид томоохон сорилт учруулахаар байна.

Удиртгал

Монгол Улс 1990 оноос Үндсэн хуулийн шинэчлэлийг тайван замаар хийж, төлөөллийн ардчиллыг хөгжүүлээд 26 жилийн нүүр үзэж байна. Америкийн судалгааны байгууллага “Freedom house”-ийн үнэлэмжээр 1991 онд бүрэн чөлөөт улс болж, улмаар нэрт эрдэмтэн Хантингтоны “/wo turnover test”-wvm¹ дагуу парламентын болон ерөнхийлөгчийн аль аль сонгуулиар хамгийн багадаа 2 удаа төрийн эрх баригч улс төрийн хүчин сонгуульд ялсан улс төрийн хүчинд төрийн эрх мэдлийг тайван замаар хүлээлгэн өгснөөр ардчиллын бэхжилтийн шалгуурыг хангасан билээ. Гэвч сүүлийн жилүүдэд ардчиллын нэр хүнд ард иргэдийн дунд унаж, улс төр, эдийн засгийн хүндрэлүүдийг төлөөллийн ардчилал, засаглалын хэлбэртэй холбон үзэх олон нийтийн хандлага бий боллоо.

Ардчиллыг сонгодог утгаар шууд ба төлөөллийн хэмээн ангилдаг. Товчдоо иргэд аливаа асуудлыг шийдвэрлэхэд хэн нэгнээр дамжуулалгүй өөрийн биеэр оролцохыг шууд ардчилал, харин өөрийн өмнөөс үүрэг хүлээсэн албан тушаалтныг сонгож, түүгээрээ дамжуулан засаглах эрхээ хэрэгжүүлэхийг төлөөллийн ардчилал хэмээдэг. Төлөөллийн ардчилалд сонгуулийн тогтолцооны төгс бус байдал, хувь хүний саналыг бүрэн тусгах боломжгүй, булхай, луйвар, санал худалдаж авах зэрэг арга хэлбэрээр сонгогдсон улс төрчид ард иргэдийг бүрэн дүүрэн төлөөлж чаддаггүй байна.^{1,2}

Шууд ардчилал иргэдэд саналаа шууд өгөх боломжийг олгодог. Төлөөллийн ардчиллын гол элемент сонгууль байдаг бол шууд ардчиллыг гол элемент санал асуулга бөгөөд иргэдийн олонхын саналаар асуудлыг шийддэг.

¹ Хантингтоны үзсэнээр эрх баригч хүчин сонгуулиар ялсан дараагийн хүчинд төрийн эрх мэдлийг ардчилсан тогтолцооны хүрээнд тайван замаар хүлээлгэн өгч, энэ шинэ эрх баригчид мөн аль нэг өөр улс төрийн хүчинд эрх мэдлийг тайван замаар дамжуулбал еая ардчилал бэхжсэн гэж үздэг. Samuel, Huntington, 1991. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. Norman University of Oklahoma Press, pp. 166-167.

² Duverger, Maurice, 1980. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. European Journal of Political Research, p.82.

Монгол Улсын хувьд төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэд шууд оролцох боломжгүй. шийдвэр гаргах хүндийн жин ард иргэдэд бус төлөөлөгчдөд, тодруулбал, төлөөлөгчдийн ард байгаа улс төрийн намд төвлөрч, засаг төрийг ард түмнээс хөндийрүүлснээр түүний хүлээн зөвшөөрөгдөх шинж (легитим шинж) буурсаар байна.¹

Засаг төрийн хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал дутагдах явдал түүний үйл ажиллагаанд иргэд дургүйцэхэд хүргэх бөгөөд богино хугацаанд төрийн бодлого, санаачилгыг хэрэгжүүлэхэд саад, хүндрэл учруулах, харин урт хугацаанд төр эрх мэдлээ хадгалахын тулд дарангуйллын арга хэрэгслийг ашиглах хандлага нэмэгдэх эрсдэлтэй ажээ.

Парламентын засаглалд тулгарч буй сорилт

Монгол Улс дахь парламентын засаглал улс орны бүрэн эрхт байдал, үндэсний аюулгүй байдлыг бататгахад өргөн утгаараа эерэг нөлөөлөл үзүүлж ирсэн хэмээн дийлэнх судлаач дүгнэж байна. Парламентын засаглалын дараах шинж чанар Монгол Улсад үндэсний эв нэгдлийг хангах, нийгмийн тогтвортой байдлыг хамгаалахад чухал нөлөө үзүүлж ирсэн болно. Үүнд:

- Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой чухал асуудлуудыг нэг удирдагчийн үзэл, хандлагаар бус, олон нийтийн хүсэл зориг, олон намын зөвшилцлөөр хэлэлцэн шийдвэрлэх боломжийг олгож ирсэн юм. Ийнхүү олонхоороо гаргасан бодлого, шийдвэр нэг талаас гадны нөлөөлөлд шууд автах магадлал харьцангуй бага учир улс орны бүрэн эрхт байдлыг бататгахад эерэг нөлөөтэй.

- Ардчиллын төлөвшилд ерөнхийлөгчийн засаглалаас илүү эерэг нөлөөтэй гэж үздэг бөгөөд ерөнхийлөгчийн засаглал дарангуйлагч тогтолцоо руу илүү амархан ухарч болохыг Төв Азийн улсуудын туршлага харуулж байна.

- Парламентын түвшинд улс төрийн намуудын зөвшилцлөөр гарсан шийдвэр харьцангуй урт хугацаанд тогтвортой байх боломжтой зэрэг шинжээр Монгол Улсын парламентын тогтолцоо үндэсний эв нэгдлийг хангах, нийгмийн тогтвортой байдлыг хамгаалахад нааштай нөлөө үзүүлж ирсэн гэж дүгнэж болно.

Харин улс төр, эдийн засгийн хүндрэлийг одоогийн засаглалын хэлбэртэй холбон үзэж засаглалын өөр хэлбэрийг сонгох шаардлагатай гэсэн олон нийтийн хандлага өсөж буй бөгөөд төрийн институцуудад иргэдийн итгэл буурсаар байгааг “Сант марал” сангаас хийсэн цуврал судалгаа харуулдаг. Тухайлбал, эдийн засгийн өсөлт хамгийн өндөр хувьтай байсан 2012 онд иргэдийн 54.9 хувь “төр засаг иргэдийн төлөө зөв зүйл хийж байгаа гэдэгт бараг итгэхгүй болон огт итгэхгүй байна” гэж хариулж байсан бол ийм байр суурьтай иргэдийн тоо 2016 онд 59.9 хувь болж өсчээ. Тус Сангийн 2010 оны судалгаагаар судалгаанд оролцогчдын 37.9 хувь Ерөнхийлөгчид, 51.4 хувь УИХ-д итгэдэггүй хэмээн хариулж байсан бол 2016 онд ^{1*3}

¹ Ч.Энхбаатар, “Төлөөлийн ардчилал, тулгамдсан асуудал”, “Ардчиллын хөгжил-Иргэний оролцоо” эрдэм шинжилгээний бага хурал. 2017 он.

Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дун шинжилгээ, 2016 он.

³ Ерөнхийлөгчийн засаглал иргэдээс сонгогдон засгийн газраа тэргүүлдэг ерөнхийлөгчийн институт, мөн иргэдээс сонгогдон байгуулагддаг парламентад аль алинд нь ихээхэн эрх мэдэл олгодог бөгөөд ерөнхийлөгч, парламентын олонх өөр өөр улс төрийн хүчнээс сонгогдсон нөхцөлд 2 институцийн хооронд зөрчил тэмцэл тасрахгүй байх, улмаар зөрчлийг арилгахын тулд зэвсэгт хүчнийг ашиглах сонирхол нэмэгддэг ажээ.

Монгол Улсын хувьд Ерөнхийлөгч бүх ард түмнээс сонгогддог боловч гүйцэтгэх засаглалыг парламентаас томилогдсон Ерөнхий сайд тэргүүлдэг нь хурц зөрчлөөс зайлсхийх боломж олгож иржээ. Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дун шинжилгээ, 2016 он.

44.6 хувь нь Ерөнхийлөгчид, 53.9 хувь нь УИХ-д итгэдэггүй хэмээн хариулсан байна.¹

Түүнчлэн 2003 онд “одоогийн нөлөө бүхий ерөнхийлөгчтэй Парламентын засаглал” болон “улс төрийн намуудын нөлөөллийг хязгаарласан Ерөнхийлөгчийн засаглал”-ыг дэмжигчдийн хувь адил 30 орчим байсан бол түүнээс хойш “ерөнхийлөгчийн засаглал”-ыг дэмжигчдийн тоо өссөөр 2017 оны судалгаагаар 48 хувьд хүрч, харин “одоогийн парламентын засаглалын хэлбэр”-ийг дэмжигчид зөвхөн 25.3 хувийг эзэлж байна /График 1/.

График 1. Засаглалын хэлбэрийн дэмжлэг

Эх сурвалж: "Сант марал" сан

Мөн “Азийн барометр” судалгаагаар 2002 онд судалгаанд оролцогчдын 66.1 хувь “хүчтэй удирдагчийг хүлээн зөвшөөрөхгүй” гэж хариулж байсан бол 2014 онд энэ үзүүлэлт 34.2 хувь болон буурчээ.^{1 2} Ийнхүү “хүчтэй удирдагч” буюу Ерөнхийлөгчийн засаглалыг дэмжигчид өсөж буйн үндсэн шалтгааныг нийгэмд шударга ёс алдагдсан, ажилгүйдэл, ядуурал, авлига газар авсан, нийгмийн сэтгэл зүй парламентын үйл ажиллагаа, намуудын хэт улс төржилтөөс залхаж, тогтвортой үйл ажиллагаатай, чадварлаг засаг төрийг хүсэж байгаагаар холбон тайлбарлаж болохоор байна.³

Иргэд төлөөллийн ардчиллын чухал институц болох⁴ улс төрийн намаас /цаашид УТН гэх/ хүнийсэх хандлага газар авч, УТН сонгогчдыг “дайчлах”, үнэт зүйлсийг түгээн байршуулах, иргэний нийгэм, улс төрийн эрхийг дэмжих, иргэдийн эрх ашгийг илэрхийлэх үүргээ гүйцэтгэж чадахгүй байгаагийн илэрхийлэл болж байна /График 2/.

¹ “Сант марал” сангийн улс төрийн барометр судалгаа. www.santmaral.mn

² Д.Ганбат, “Монгол дахь ардчилал батүүний чанар”, 2014.12.10

³ 2017 оны 3 дугаар сарын “Сант марал” сангийн судалгаагаар судалгаанд оролцогчдын 79.9 хувь нь нийгэмд шударга бус байдал илүү байна гэж хариулсан байдаг. Харин 45.2 хувь нь УИХ-д итгэдэггүйгээ илэрхийлсэн бол 60.6 хувь нь улс төрийн намуудад итгэдэггүйгээ илэрхийлсэн, мөн судалгаанд оролцогчид ажлгүйдэл, амжиргаа, эдийн засаг гуравыг хамгийн тулгамдсан асуудлаар нэрлэсэн байна.

⁴ Улс төрийн нам сонгогчдын төлөөллийг хэрэгжүүлэх, үзэл бодлыг нэгтгэх, шийдвэр гаргах, засаглалыг зохион байгуулах, ардчилсан хариуцлагыг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

График 2. Улс төрийн намын дэмжлэг

Дээрх судалгаа иргэдийн улс төрийн намуудад итгэх итгэл алдарч, улс орондоо ардчиллыг хөгжүүлж чадна гэдэгт эргэлзэж, УИХ зэрэг гол институцийн хүлээн зөвшөөрөгдөх түвшин доошилж, нийгэм хүчтэй удирдагч хүсэмжилж эхэлснийг харуулж байна.

Харин дийлэнх улс төрч, судлаач Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаар засаглалын чанарыг сайжруулах боломжтой хэмээн үзэж буй бөгөөд өнөөгийн хэрэгцээнд тулгуурлан засгийн газрын эрх мэдэл, танхимийн зарчмаар ажиллах чадавхийг нэмэгдүүлэх, ерөнхийлөгчийн эрх мэдлийг багасгах шаардлагатай гэсэн хандлага голлон илэрч байна.¹

Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай асуудлыг өнгөрсөн жилүүдэд олонтаа хөндөж, төслийн хувилбаруудыг өргөн барьж, ажлын хэсгүүд гарч ажиллан тодорхой саналууд боловсруулж байв.¹ ² Одоогийн УИХ судлаачид болон олон нийтийн санал бодлыг судлах, УИХ-ын түвшинд ажлын хэсэг байгуулж судлах, Зөвлөлдөх санал асуулга явуулах, Үндэсний зөвшилцлийн комисс ажиллах, Үндсэн

¹ "УИХ-д Засгийн газрын томилгоо болон улсын төсвийг хуваарилах, байгалийн баялагийн ашиглалтын асуудлаар шийдвэр гаргах онцгой эрх мэдэл төвлөрч, гүйцэтгэх засаглалд байх ёстой эдгээр онцгой эрхийг эдэлж байгаа нь парламент хууль тогтоох үндсэн үүргээсээ хазайж, албан тушаал, хөрөнгө мөнгө хуваарилахын төлөөх өрсөлдөөний талбар болон хувирахад хүргэж байна" хэмээн үзэж буй. Түүнчлэн хууль тогтоох болон гүйцэтгэх засаглалын хяналтын болоод хэрэгжүүлэх эрх мэдлийн дундуур орж үймүүлээд байдаг Ерөнхийлөгчийн эрх мэдлийг багасгах ёстой хэмээн үзэж буй. Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ, 2016 он. Н.Батбаяр, Д.Лүндээжанцан, бусад нарын боловсруулсан "Монгол Улсын Үндсэн Хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн төсөл", 2015 он. ХТэмүүжин, "Ямар ч хүн сонгогдсон тогтолцоо нь түүнийг мангас болгодог юм", 2017 он. О.Мөнхсайхан, "Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт хуульд нийцсэн байхын зэрэгцээ судалгаанд үндэслэсэн байх ёстой", 2015 он.

² 2000 онд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас хойш УИХ-ын гишүүдээс 2011, 2012, 2015 онуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг өргөн мэдүүлж байв. 2012-2016 оны УИХ-ын бүрэн эрхийн хугацаанд УИХ-ын дэд дарга Л.Цогоор ахлуулсан ажлын хэсэг ажиллаж "Үндсэн хуульд зарим нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай" гэсэн дүгнэлт гаргасан юм. Үүний дагуу УИХ-ын гишүүн Н.Батбаяраар ахлуулсан УИХ-д суудалдтай намуудын төлөөлөл оролцсон ажлын хэсэг ажиллаж нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг УИХ-д өргөн мэдүүлсэн ч хэлэлцэж амжаагүй. 2016 оны 12 дугаар сард Ерөнхий сайд Ж.Эрдэнэбатын захирамжаар Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эсэхийг судлах, санал дүгнэлт боловсруулах Ч.Энхбаатараар ахлуулсан ажлын хэсэг байгуулагдаж тодорхой санал, дүгнэлт боловсруулан Засгийн газарт хүлээлгэн өгсөн. Мөн 2016 онд УИХ-ын гишүүн Д.Лүндээжанцангаар ахлуулсан УИХ-ын гишүүд, судлаач, мэргэжилтнүүдээс бүрдсэн ажлын хэсэг ажиллаж Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн асуудлыг судалжээ.

хуулийн төслийн талаар эрх бүхий эдгээдүүдээс санал авах.¹ Хуулийн төслийг ард нийтээр хэлэлцүүлэх зэрэг шат дамжлагаар оруулж Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хийхээр зорьж буй нь сайшаалтай байна.^{1,2}

УИХ-аас байгуулсан ажлын хэсгээс “Зөвлөлдөх санал асуулга”-аар хэлэлцүүлсэн сэдвүүд, ард нийтээр хэлэлцүүлж буй Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд “УИХ, Засгийн газрын эрх мэдлийн хяналт-тэнцлийг хангах”, “Ажил үүргийн давхардлыг арилгах үүднээс Ерөнхийлөгчийн эрх үүргийг тодорхой болгох”, өөрөөр хэлбэл Ерөнхий сайдын эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх, Ерөнхийлөгчийн эрх мэдлийг хязгаарлах нэмэлт, өөрчлөлт голлон хэлэлцэж байна.³

Дээрх нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу Ерөнхий сайд танхимаа өөрөө бүрдүүлж, түүнийхээ төлөө хариуцлага хүлээдэг болсноор гүйцэтгэх засаглалын бие даасан байдал, хариуцлага хүлээх чадвар сайжрах боловч УТН-уудын төрийн “толгой дээр гарах” байдал улам лавшрах, нам төвтэй, ялангуяа намын дарга төвтэй тогтолцоо бий болох эрсдэл нэмэгдэнэ.⁴ Ерөнхийлөгчийг УИХ-аас сонгодог болсноор түүний гүйцэтгэх эрх мэдэлд оролцох, Ерөнхий сайдтай зөрчилдөх байдлыг харгалзан боловч УИХ, орон нутгийн сонгуульд ялсан намаас нэр дэвшигч Ерөнхийлөгчөөр сонгогдох өндөр магадлалтай ба ингэснээр улс төрийн бүх эрх мэдэл нэг улс төрийн хүчинд төвлөрч, хариуцлага, хяналт суларна.⁵ Харин Ерөнхийлөгчийн хууль санаачлах болон Засгийн газарт чиглэл өгсөн зарлиг гаргах эрхийг хассан тохиолдолд түүний Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тэргүүн, Зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчийн бүрэн эрх, хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэхэд хүндрэл үүсгэнэ.⁶ Өөрөөр хэлбэл, ҮАБЗ-ийг хэн удирдах асуудлыг өөрийн орны онцлогийг харгалзан байтар судлан Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр нэг мөр шийдэх шаардлага тулгарч байна.⁷

¹ Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, ҮАБЗ, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Хүний эрхийн үндэсний комисс, Монгол банкны ерөнхийлөгчөөс санал авчээ.

² УИХ-ын дарга М.Энхболд, "Долоо хэмжиж, нэг огтлохын учир", 2017.04.27. www.parliament.mn

³ УИХ-ын даргын 78 дугаар захирамжаар Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөл боловсруулах ажлын хэсэг байгуулагдан ажиллаж төслийг боловсруулаад байна. УИХ, ЗГ-ын эрх мэдлийн хяналт-тэнцлийг хангах; Ерөнхийлөгчийн эрх үүргийг тодорхой болгох; Улс төрөөс хараат бус, мэргэшсэн төрийн албыг бэхжүүлэх; Засаг захиргаа, нутгийн удирдлагын тогтолцоог төгөлдөржүүлэх; Төрийн хариуцлага, сахилга, шударга ёсыг бэхжүүлэх, хууль хэрэгжүүлэх тогтолцоог сайжруулах гэсэн 5 сэдвийн хүрээнд ард нийтээр хэлэлцүүлж байна.

⁴ Хэдийгээр УИХ сайд нарыг томилох, огцруулахад оролцохгүй болсноор улс төрийн талцал хуваагдал, төрийн албан дахь улс төрийн нөлөө багасах боловч Ерөнхий сайд, намын даргыг тойрсон бүлэг, фракцын эрх ашигт үйлчилсэн тогтолцоо бэхжих, улмаар Ерөнхий сайдын “диктатур” тогтох эрсдэл үүсч болзошгүй. Учир нь парламентын засаглалын нэг сул тал бол засгийн газрыг парламентын олонх байгуулдаг ба тэд дэмжиж байж засгийн газар оршин тогтнодог. Энэ нь засгийн газар олонхоо хянаж байж оршин тогтноно гэсэн үг. Ийм олонхийг ялсан улс төрийн хүчний лидерийг тойрсон бүлэг, фракц бүрдүүлэх боломжтой ба тэд улс төрийн амьдралын гол зохион байгуулагч болдог. *Richard Albert, The Fusion of Presidentialism and Parliamentarism, Boston College Law School, 2009.*

⁵ Хууль тогтоох, гүйцэтгэх, мөн Ерөнхийлөгчийн хориг тавих эрх нэг улс төрийн хүчний гарт төвлөрснөөр тэд хүссэн шийдвэрээ гаргах боломжтой болно. Ард түмэнд тэднийг хазаарлах, тэнцвэржүүлэх өөр хэрэгсэл үлддэггүй. Герман зэрэг оронд ийм байдал асуудал бага үүсгэдэг явдал холбооны улсын онцлогтой нь холбоотой бөгөөд тус улсад холбооны 16 улсын ЗГ-ЫН итгэмжилсэн төлөөлөл орсон Бундесрат гэдэг мэргэшсэн байгууллага парламентын дэргэд ажилдаг.

⁶ Монгол Улсын Их Хурал. Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар анхдугаар зөвлөлдөх санал асуулга явуулах сэдвийн танилцуулга, 2017 он.

⁷ ҮАБЗ-ийн үндсэн үүрэг нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах ЗГ-ыг байгууллагуудын ажлын уялдааг хангахад оршдог. Олон улсын жишигт ҮАБЗ нь ихэнхдээ гүйцэтгэх засаглалын харьяа байгууллага байдаг бөгөөд Ерөнхийлөгчийн засаглалтай оронд Ерөнхийлөгч, парламентын засаглалтай оронд Ерөнхий сайд тэргүүлдэг. *Б.Мэрээн, "Аюулгүй байдлын салбарын хөгжил, шинэчлэл: Ерөнхийлөгч ба ҮАБЗ", Монгол Улсын Аюулгүй байдлын салбар, Алманах 2017.*

Дүгнэлт

Монгол Улс дахь төлөөллийн ардчилал, парламентын засаглал улсын бүрэн эрхт байдал, тусгаар тогтнолыг бэхжүүлэхэд эерэг нөлөөлөл үзүүлж ирсэн боловч эдүгээ олон нийтэд түүнд үл итгэх хандлага илрэх болов, Нэг талд парламентын засаглалыг хэрэгжүүлэгч гол институт, төр ба иргэнийг холбогч улс төрийн намын нэр хүнд ард иргэдийн дунд эрс унасан, нөгөө талд улс төрийн нам засаг төрийн дээр гарсан, парламентын шийдвэр нэрээр эрх баригч намын шийдвэр гарч хэрэгжиж байгаа явдал цаашид томоохон бэрхшээл дагуулж болзошгүй. Энэ байдлыг Үндсэн хуулийг засаж сайжруулснаар тодорхой хэмжээнд шийдэж болох боловч улс төрчдийн байр суурь, ард иргэдээр хэлэлцүүлж буй Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд тусгагдсанаар Ерөнхий сайдын эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх явдал нам төвтэй, намын даргыг тойрсон бүлэг фракцад үйлчилсэн тогтолцоо бэхжих сул талыг агуулж байна.¹ Өөрөөр хэлбэл Үндсэн хуулийн ийм нэмэлт, өөрчлөлтөөр тулгарч буй асуудлыг шийдэхгүй харин улс төрийн нам төрийн дээр гарах байдлыг улам өөгшүүлэх томоохон эрсдлийг агуулж байна.

Эцэст нь дүгнэхэд, парламентын хөгжлийг дэмжихүйц дотоод ардчилалтай, олон нийтийн дэмжлэг хүлээсэн улс төрийн намуудыг төлөвшүүлэх асуудал тулгамдаж байна. Улс төрийн намууд иргэний нийгмийн эд эс болох шинж чанараа нэмэгдүүлэх, олон түмнийг улс төрийн хувьд гэгээрүүлэх, нийгэм төрийг холбох, улс төрийн системийн үйлчлэлийг хангах үүргээ ухамсарлах хэрэгтэй байна.^{1,2}

Засаг төрийн бодлого, шийдвэр гарахад олон нийтийн оролцоог хангах буюу шууд ардчиллын элементүүдийг оруулж ирвэл нэг талаас түүний институтүүдийн легитим шинж дээшилж, тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах, нөгөө талаас ардчиллыг цаашид бэхжүүлэх мэдээлэл, мэдлэгтэй иргэдийг бэлтгэх юм.

БНХАУ-ЫН ТАЙВАНИЙ ТАЛААР ЯВУУЛЖ БУЙ БОДЛОГО, ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

*Б.Эрдэнэчимэг- Батланхамгаалахын эрдэм шинжилгээний
хүрээлэнгшт эрдэм шинжилгээний
ажилтан, доктор, дэд хурандаа*

Хятад, Тайвань хоёр нь түүхийн хувьд нэг сэжигтэй хэдий ч Хятадын эдийн засаг нь хүчирхэгжихийн хэрээр хоёр улсын харилцаан дахь тус улсын нөлөө ихсэж, улмаар "Нэг Хятад" гээч бодлогыг гаргаж ирсэн.

"Нэг Хятад" бодлогоос гадна "Нэг Хятад зарчим" гэж бий. Энэ зарчмыг Хятад, Тайваний Засгийн газар 1992 онд хэлэлцэн тогтоосон бөгөөд үүнийг "1992 оны зөвшилцөл" гэж нэрийдэх болсон.

Уг зөвшилцлийн дагуу хоёр улсын Засгийн газар эх газрын Хятад, Тайвань нь тусгаар тогтносон нэгдсэн улс байх ёстой гэдэгт санал нийлсэн байдаг бөгөөд харин

¹ Парламентын засаглалын нэг сул тал нь засгийн газрыг парламентын олонх байгуулдаг ба тэд дэмжиж байж засгийн газар оршин тогтнодог. Энэ нь засгийн газар олонхоо хянаж байж оршин тогтноно гэсэн үг. Ийм олонхийг ялсан улс төрийн хүчний лидерийг тойрсон бүлэг, фракц бүрдүүлэх боломжтой ба тэд улс төрийн амьдралын гол зохион байгуулагч болдог. Хүчтэй Ерөнхий сайдтай болбол энэ байдал улам даамжирах эрсдэлтэй.

² Э.Гэрэлт-Од, "Улс төрийн нам, иргэний нийгмийн оролцоо", "Ардчиллын хөгжил-Иргэний оролцоо" эрдэм шинжилгээний багахурал, 2017 он.